

Валентин КОВАЛЬСЬКИЙ

Нові пригоди Електроніка

Реальні гроші замінюють віртуальними

Швидкий розвиток ринку платіжних систем спричиняє зростання попиту на розрахунки через мережу Інтернет. Дедалі частіше банки надають перевагу платіжним карткам з чипом, намагаються переобладнати свою інфраструктуру для смарт-карток (на яких запроваджують бонусні, соціальні, транспортні, страхові, медичні й інші послуги). Чи не означає це, що цілковитий перехід на безготівкові, електронні, гроші вже не за горами?

18

Час безготівки

Ще в червні 2012-го Національний банк України (НБУ) подав до Верховної Ради законопроект № 10656: «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо функціонування платіжних систем та розвитку безготівкових розрахунків)». Четвертого липня він був ухвалений у першому читанні, а вже восени може стати законом.

Зазначений проект передбачає внесення низки змін до законодавчих актів. Зокрема, до статті 1 Закону «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»: у пункті 1.14 йдеться про електронний платіжний засіб, «який надає його держателю можливість за допомогою платіжного пристрою отримати інформацію про належні держателю кошти та ініціювати їх переказ». Такий платіжний засіб (згідно з пунктом 1.192) може розміщуватися навіть «в апаратно-програмному середовищі мобільного телефону або іншого бездротового пристрою користувача».

Нова редакція статті 15 закону вказує на те, що «електронні гроші – одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу». Такі гроші банк випускає в порядку, встановленому нормативно-правовим актом НБУ. В разі порушення вимог законодавства та вимог НБУ винуватцям загрожує штраф – від ста до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (1 700–17 000 грн.) з конфіскацією технічних засобів, що використовувалися для приймання готівки. Йдеться передусім про такі порушення, як подання Нацбанку завідомо недостовірної інформації про платіжну систему, ухилення від перевірки з боку НБУ, надання послуг платіжної системи без її реєстрації. Покарання за такі дії передбачені в новій редакції статей 16313, 16314, 1665 та 16614 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Ще суворіша відповідальність – у новій редакції статті 200 Кримінального кодексу: підробка або неправомірний випуск електронних грошей карається штрафом від трьох

тисяч до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (51 000 – 170 000 грн.).

З такими пропозиціями НБУ погодився парламентський Комітет з питань фінансів, банківської діяльності, податкової та митної політики. Про це йдеться у тексті пояснювальної записки за підписом голови Комітету Віталія Хомутинніка: «Запропоновані цим законопроектом зміни мають за мету підвищити фінансову незалежність і безпеку України, забезпечивши відповідно до найкращої світової практики регулювання діяльності платіжних систем і систем розрахунків з боку Національного банку України».

Проте, незважаючи на банківські «ноу-хау», проект № 10656 має істотні недоліки. Прочитуюмо висновок головного науково-експертного управління апарату Верховної Ради (щодо змін до Закону «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»): «Потребують конкретизації положення пункту 14.11 статті 14, згідно з якими «Банк під час використання користувачем електронного платіжного засобу зобов'язаний інформувати його про випадки підвищеного ризику збитків для користувача і пов'язані із цим обов'язки сторін, що включають будь-які обґрунтовані обмеження щодо способів та місць використання». Зокрема, незрозуміло, про які «випадки підвищеного ризику збитків для користувача» йдеться та в який спосіб має здійснюватися таке інформування».

Також, на думку ГНЕУ, нечітко сформульовано пропозицію, згідно з якою «вимоги до суб'єктів господарювання щодо приймання електронних платіжних засобів в оплату за продаж ними товари (надані послуги)» визначатиме не Нацбанк, а Кабмін. Певні непорозуміння виникають і через відсутність обґрунтування таких методів впливу на порушників, як «включення платіжної системи (учасника платіжної системи) з Реєстру», «заборона здійснення діяльності в Україні». Хто саме і яким чином здійснюватиме згадані покарання? На жаль, ці та інші запитання так і залишилися без відповідей...

За чужими правилами

Сьогодні в Україні налічується близько 96 тисяч платіжних пристроїв. Їхнє зручне розташування (на вулицях, у метро, магазинах і підприємствах) та цілодобовий режим роботи надає змогу скоротити час здійснення оплати послуг операторів фіксованого та стільникового зв'язку, поповнення поточних і депозитних рахунків у банках, погашення заборгованості за кредитами тощо.

Саме тому й виникає нагальна потреба – унормувати питання ринку платіжних систем. Нинішня нерегульованість може призвести до неконтрольованого залучення коштів і позбавлення фізичних осіб, котрі ініціюють електронні перекази коштів, можливості захисту своїх прав та інтересів.

Звернімо увагу на вельми цікаву (і водночас тривожну) тенденцію, яка простежується в банківській сфері України: згідно з текстом пояснювальної записки до проекту № 10656, інформаційне обслуговування внутрішньодержавних операцій з використанням платіжних карток здійснюється закордонними центрами міжнародних платіжних систем (МПС), тобто за чужоземними правилами.

Саме на цей факт і вказує у своїй пояснювальній записці (до проекту № 10656) заступник голови НБУ Ігор Соркін: «За статистичними даними Національного банку України, МПС домінують на українському ринку платіжних систем (зокрема, 93% ринку платіжних карток володіють дві МПС – Visa та MasterCard), проте сьогодні тільки близько 0,8%

операцій за картками, емітованими українськими банками, здійснюється за кордоном».

Згалом, як стверджує Соркін, 99,2% внутрішньодержавних операцій здійснюються за платіжними картками МПС. Така ситуація призводить до монополізації національного ринку платіжних карток закордонними центрами міжнародних платіжних систем, розбіжностей між суто комерційними та державними інтересами в царині розвитку безготівкових розрахунків.

То чи варто дивуватися, що міжнародні платіжні системи не лише підвищують свої вимоги до українських банків, збільшуючи при цьому розмір комісійних виплат, а й часто запроваджують дискримінаційні тарифи, котрі істотно перевищують тарифи для інших країн світу. І, ясна річ, така ситуація аж ніяк не сприяє нашій фінансовій стабілізації та легальному розвитку електронної торгівлі.

Фіктивний капітал

У світі, охопленому павутиною Інтернет, готівка вже сприймається як анахронізм. Сучасна економіка стала набагато складнішою, оскільки немає еталона вартості (як це було за часів золото-грошової системи).

На зміну паперовим грошам ідуть електронні (віртуальні): їх не можна потримати в руках чи покласти до кишені. Матеріально вони не існують! Віртуальна реальність починає диктувати свої умови у фінансовій сфері. Скажімо, банківська картка не є грошима: вона лише використовується для розпорядження ними та зберігання їх на рахунках. А всі грошові операції зводяться тільки до пересилання інформації з одного інформмасиву до іншого, причому в автоматичному режимі.

На відміну від банківських електронні гроші є іменними: грошова одиниця має свого власника, існує своєрідний електронний документ про шляхи появи тих чи тих вкладів. У такий спосіб забезпечується цілковитий контроль за операціями фізичних осіб.

Ще одна особливість віртуальної реальності: електронні гроші претендують на світову роль. У такій системі можуть існувати гроші не національні, а... інтернаціональні, універсальні. Державні кордони, які окреслюють територію використання нацвалюти, втрачають свою роль. Це, своєю чергою, може спричинити зникнення держави як інституту організації суспільства, сформованого зокрема й на базі територіальних грошей.

Можна собі лише уявити, як здивувався б автор «Капіталу», потрапивши до нашої епохи. За часів Маркса гроші сприймали як особливий товар – їхня функція зводилася до обміну одного товару на інший. А сьогодні вони дедалі більше перетворюються на числа в банках. Тобто йдеться про функції, які не мають безпосереднього зв'язку з товарністю. Із загальновідомої марксівської формули «гроші–товар–гроші+прибуток» сьогодні матеріальним, фізичним, залишається лише товар. Віртуальні гроші, створюючи лише ілюзію прибутку, як фіктивний капітал окупують і підпорядковують собі найсучаснішу сферу діяльності – інформаційні системи та технології. Так виникає особливий (віртуальний) світ, який вже стає основою для тотальної гегемонії капіталу взагалі.

Платіжна картка, хоч і має своє цифрове вираження, але є категорією суто інформаційною. Через віртуальні гроші нескладно реально контролювати маси людей. Фактично ми вже стоїмо на порозі нового типу організації суспільства, де значна частина функцій управління здійснюватиметься через грошову сферу, а не через наказ або закон. Без перебільшення можна сказати, що в сучасному світі немає більшої сили, ніж гроші. Вони вже стали таким предметом першої необхідності, як повітря, їжа та вода. Людина з «порожнім гаманцем» приречена на смерть, незважаючи на зростання кількості магазинів, які «ломляться» від харчів.

На превеликий жаль, в Україні ще й досі відсутні національні системи маршрутизації карткових операцій та багатосторонній кліринг (залік взаємних вимог і зобов'язань). Через певні законодавчі пробіли Нацбанк не має повноважень, достатніх для забезпечення нагледу (оверсайту) за створенням та функціонуванням численних платіжних систем. Тобто НБУ не може виконувати свої конституційні завдання із забезпечення стабільності нацвалюти та зміцнення рівня довіри населення до фінансових інструментів і систем, які використовуються для переказу коштів і здійснення розрахунків.

А тим часом у нашій країні зростає роль і значення електронних грошей: середня сума операції з використанням платіжної картки майже вдвічі перевищує середню операцію готівкою. Тривалість обслуговування картки – від трьох до тридцяти секунд, а вартість самої платіжної операції знизилась із трьох відсотків до 1,7 (за останні чотири роки). Попри такі досягнення, в питанні контролю за безготівкою ми значно відстаємо від найближчих сусідів, насамперед від Польщі.

Тож, мабуть, не треба бути визначним банкіром, аби зрозуміти очевидну річ: світ уже стоїть на межі нової революції, здатної змінити цивілізацію – з паперової на електронну. Гроші з продукту загальної праці, вирощеного з натуральної форми (золота), перетворюються на віртуальний капітал. Це стосується й національних валют: вони теж існують у вигляді електронних записів на рахунках і залежать від таких міжнародних структур, як МВФ і Світовий банк, котрі вже отримують воістину фантастичну владу й вплив на інші держави.

Таке враження, ніби грошовий «джин» ринкового світу опинився в новій «пляшці»: від золотої і паперової ми переходимо до електронної, причому в світовому масштабі, де все контролюється обмеженим колом транснаціональних структур.

Чи зможе українська банківська спільнота разом з НБУ забезпечити успішний розвиток вітчизняного платіжного простору? Очевидно, відповідь на це запитання залежатиме від розбудови своєї електронної держави, в якій національні інтереси домінуватимуть над іноземними, а не навпаки.

Добірка Віче журналу

Від найдавніших часів грошіми були благородні метали. В епоху Київської Русі князі розпочали власне монетне карбування – золоті та срібні монети (на одному боці було зображення князя з усіма регаліями, на другому – княжий герб).

У XII–XIII століттях використовували срібні злитки – 200-грамові гривні. Після завоювання Галичини польський король Казимир III розпочав емісію так званих квартників (півгрошів) зі срібла й міді. Внаслідок грошової реформи іншого польського короля Сигізмунда основною лічильною одиницею стає злотий, що дорівнював 30 грошам. Після Полтавської битви 1709-го Петро I заборонив використовувати іноземну монету в Україні. До революції у нас домінували російські рублі та копійки.

У грудні 1917 року Центральна Рада вирішила випустити перші кредитні білети номінальною вартістю 100 карбованців із зображенням тризуба. 1918-го за рішенням УНР грошовою одиницею стала гривня, яка дорівнювала 1/2 карбованця й ділилася на 100 шагів. Зі створенням УРСР були поширені грошові знаки радянського зразка. З проголошенням незалежності Україна випустила купоно-карбованці, які в 1996 році замінили на гривню.